

Äänimaisema luontomatkailukohteiden suunnittelussa ja kehittämisessä

Anne Savola

1 Johdanto

Luontokokemukset ovat yksilöllisiä tapahtumia ja niihin vaikuttavat monet tekijät. Esimerkiksi äänimaisema vaikuttaa visuaalisen maiseman ohella luontokokemuksen laatuun (ks. Järviluoma 1996, s. 14) ja mahdollisuuteen kokea luonnonrauhaa. Herkkyyteen havainnoida äänimaisemaa puolestaan vaikuttavat mm. yksilön kokemustausta, arvot ja kulttuurinen konteksti (ks. Schafer 1980, s. 169–180, Truax 2001, s. xviii).

Luonnonrauhan kokemisen kannalta keskeistä äänimaisemassa on mahdollisuus kuulla luonnon ääniä ilman ihmistoiminnasta syntyviä ääniä, mutta viime kädessä yksilö itse ratkaisee kokemuksen laadun. Luontomatkailun kehittämisen kannalta luonnontilainen äänimaisema voi olla merkittävä lisäarvo (ks. Saastamoinen 1996, s. 28, Järviluoma 2001, s. 79, Kauppila 2001, s. 142).

Melutasoltaan muuta ympäristöä hiljaisempien aluekokonaisuuksien säilyminen voidaan pitkällä tähtäimellä turvata ottamalla äänimaisema omana kokonaisuutena huomioon maankäytön suunnittelussa sekä muussa kehittämistoiminnassa. Hiljaisten alueiden huomioonottaminen eri kaavatasoilla tukee luontomatkailukohteiden äänimaisemallista suunnittelua ja kehittämistä. Kirjoituksessa tarkastellaan äänimaisemaa luontokohteiden suunnittelussa ja kehittämisessä maankäytön suunnittelun ja luonnonrauhan kokemisen näkökulmasta.

2 Äänimaisema vaikuttaa luonnonrauhan kokemiseen

”Retkeilyn suuri viehätys kulttuuriyhteiskunnan jäsenelle on ennen kaikkea siinä, että hänen avulla pääsee edes muutamiksi hetkiksi irtaantumaan kaupunkien ja asutuskeskusten hermostuttavasta hälinästä ja tungoksesta, pois luonnon rauhaan ja hiljaisuuteen. Siksi retkeilijä mielellään suuntaa kulkunsa sinne, missä asutus on vielä harvaa ja luonto on säilynyt suurin piirtein koskemattomana. Siellä, yksinäisen salojärven rannalla tai kaukaisen tunturipuron äärellä hän tahtoo pystyttää leirinsä ja nauttia erämaan häiriintymättömästä tunnelmasta.”

Näin aloitti Niilo Söyrinki vuonna 1945 ilmestyneen kirjoituksensa ”Retkeilytoiminnassa huomioitavista luonnonsuojelunäkökohdista” (Söyrinki. 1945, s. 51).

Teksti kuvaa mielenkiintoisella ja edelleen ajankohtaisella tavalla retkeilijän motiiveja etsiytyä luonnonrauhaan ja hiljaisuuteen. Kuvaus tuo samalla esille luonnonrauhaan ja hiljaisuuteen liittyvän subjektiivisen kokemuksellisuuden näkökulman.

2.1 Luonnonrauhan kokeminen on yksilöllistä

Luonnonrauhan kokemisen kannalta on olennaista, mitä ääniä maisemassa kuuluu; toisin sanoen millainen on se äänellinen ympäristö, äänimaisema, jossa yksilö havainnoi tai mihin ääniin yksilö kiinnittää huomiota. Ovatko äänet ihmisen toiminnasta aiheutuvia vai luonnon synnyttämiä ääniä? Toisaalta luonnonrauhan kokeminen yksilötasolla on vahvasti subjektiivinen ilmiö, johon vaikuttavat kuuloaistimusten ohella myös monet muut tekijät, mm. yksilölliset mieltymykset. Yksilö voi kokea luonnonrauhaa luonnontilaisessa maisemassa, vaikka alueelle kuuluu taukoamatta liikenteen kohina ja vastaavasti joku toinen voi kokea liikenteen kohinan voimakkaana häiriönä oman kokemuksensa kannalta (ks. Truax 2001, s. xviii).

Professori Timo Jokelan mukaan maiseman hiljaisuuden kokemus on monitahoinen fyysinen, psykologinen ja sosiaalinen prosessi: ”Kokemukseen kiinteästi liittyvä esteettisyys tuo hiljaisuuden lähelle taidetta. Hiljaisuuden kokemuksen jalostuneimmat kuvaukset löytyvätkin juuri taiteesta: kirjallisuudesta, musiikista, elokuvista ja kuvataiteen eri muodoista. Näin on myös Lapin maisemien osalta” (Jokela 2003, s. 4–5).

2.2 Luonnonrauha ja hiljaisuus matkailun vetovoimatekijöinä

Mahdollisuus kokea hiljaisuutta ja rauhaa nousee esille useissa matkailun vetovoimatekijöihin painuneissa matkailututkimuksissa. Esimerkiksi Saariselän matkailun vetovoimatekijöitä tutkittaessa kolme vastaajien mielestä tärkeintä syytä matkustaa Saariselälle juuri kyseisellä matkalla olivat alueen maisemat (tunturit), erämainen luonto ja sen läheisyys sekä mahdollisuus kokea hiljaisuutta ja rauhaa (Saarinen 1996, s. 63). Vastaavasti kesällä 1998 Pallas-Ounastunturin alueella toteutetussa kävijätutkimuksessa tärkeimmät virkistysmotiivit olivat vuosina 1994–1995 toteutetun matkailukyselyn perusteella maisemat, luonnon kokeminen sekä luonnonrauha ja hiljaisuus (Erkkonen 2001, s. 91).

Rauha ja hiljaisuus nousivat esille myös luontomatkailun kysyntää ja asiakkaiden ympäristötoiveita kartoittavassa koko Suomea koskevassa kyselytutkimuksessa, joka toteutettiin vuonna 2000 osana luonnon virkistyskäytön valtakunnallista inventointitutkimusta (LVVI). Tutkimuksessa kysyttiin kymmenen luontokohteen ominaisuuksia ja palveluja kuvaavan vetovoimatekijän merkitystä. Vastausten perusteella luontokohteelta haettiin ennen kaikkea rauhaa ja hiljaisuutta sekä mahdollisuutta liikkua itsenäisesti (Silvennoinen ja Tyrväinen 2001, s. 115–116).

Luonnonympäristöön suuntautuvalla luontomatkailulle on olennaista pyrkimys mahdollisimman aitoihin ja manipuloimattomiin luontokokemuksiin (Järviluoma 2001, s. 79, ks. Söyrinki 1945, s. 51). Tämä piirre nousee esille myös edellä mainituissa matkailututkimusten tuloksissa. Hiljaisuus ja mahdollisuus kokea luonnonrauhaa ovat siis tärkeitä vetovoimatekijöitä luonnonympäristöön suuntautuvalla matkailulle. Myönteinen luonnonrauhan kokemiseen liittyvä mielikuva vaikuttaa mm. tiettyntyyppisten matkailijaryhmien halukkuuteen tutustua johonkin kohteeseen.

Matkailun vetovoimatekijöiden kannalta olennaista on, että kohdealueella on mahdollisuus valita erilaisten vaihtoehtojen välillä (ks. Kauppila 2001). Mahdollisuus kokea luonnonrauhaa on siis yksi vetovoimatekijä muiden joukossa. Käytännössä luontomatkailun vetovoimatekijöitä kehitettäessä on otettava huomioon, että erilaiset häiriöt vaikuttavat herkästi luontokokemuksen laatuun. Ihmisen toiminnasta syntyvät äänet, esimerkiksi kelkkareiteiltä kantautuvat moottorikelkkailun äänet, saattavat jopa pilata rauhalliseen talvimaisemaan hiihtämään tulleen matkailijan luontokokemuksen. Tällaisten tilanteiden vähentämiseen voidaan vaikuttaa, jos alueiden käytön suunnittelussa kiinnitetään huomiota myös äänimaisemaan ja otetaan huomioon mm. erilaisten käyttäjäryhmien toiveet ja alueidenkäytölliset tarpeet.

Tehtäessä päätelmiä edellä mainittujen kyselytutkimusten pohjalta on hyvä ottaa huomioon, että luonnonrauhaa ja hiljaisuutta ei tutkimuksissa ole käsitteinä määritelty tarkemmin. Kyselyihin vastanneet ovat tulkinneet termit omalla yksilöllisellä tavallaan kuten luonnonrauhan ja hiljaisuuden kokemisen subjektiiviseen luonteeseen sopiikin. Käsitteinä luonnonrauha ja hiljaisuus liitetään usein toisiinsa (ks. Karvinen ja Savola 2004) – niin tehdään myös tässä kirjoituksessa.

Mahdollisuus kokea hiljaisuutta ja luonnonrauhaa ovat niin virkistyskäytön kuin luontomatkailun vetovoimatekijöitä. Näiden vetovoimatekijöiden vaalimiseen on syytä kiinnittää tulevaisuudessa yhä enemmän huomiota kaikilla suunnittelun tasoilla.

3 Melutasoltaan hiljaisten alueiden kartoittaminen on uutta

Kiinnostus melutasoltaan muuta ympäristöä hiljaisempiin alueisiin on 2000-luvulle tultaessa kasvanut sitä mukaa, kun hiljaisten alueiden katoaminen on tiedostettu. Aihe on ollut esillä niin tiedotusvälineissä kuin erilaisissa selvityksissä (esim. Karvinen ja Savola 2004, Pesonen 2005) ja mm. ympäristöministeriön melutyöryhmän keväällä 2004 julkistamassa mietinnössä (Ympäristöministeriö 2004a). Useat kansalaisjärjestöt ovat kampanjoineet hiljaisuuden puolesta ja etenkin Suomen luonnonsuojeluliitto on pitänyt hiljaisuuden teemaa aktiivisesti esillä (ks. Karvinen ja Savola 2004, s. 7). Melutasoltaan muuta ympäristöä hiljaisemmilla alueilla on oma merkityksensä ihmiselle muun muassa virkistäytymisen kannalta.

3.1 Melutasoltaan hiljaisten alueiden kartoittaminen

Melutasoltaan muuta ympäristöä hiljaisempiin alueisiin on kiinnitetty huomiota jo vuonna 1986 meluntorjuntalain säätämisen yhteydessä. Meluntorjunta ja sen tavoitteet sisällytettiin myös vuonna 2000 voimaan tulleeseen ympäristönsuojelulakiin, joka korvasi mm. aiemman meluntorjuntalain (Karvinen ja Savola 2004, s. 7). Meluhaittoihin ja melualueisiin on kiinnitetty huomiota myös valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa (Ympäristöministeriö 2000). EU:n ympäristömeludirektiivin tavoitteissa on mainittu vähämeluisten alueiden kartoittaminen taajamissa ja rakentamattomilla alueilla (Euroopan parlamentin ... 2002).

Luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämisen toimintaohjelmassa esitetään toivomus, että maakunnan liitot selvittäisivät luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kannalta merkittävimmät hiljaiset luonnonalueet ja niiden hiljaisina säilyttämisen mahdollisuudet (Valtioneuvosto

2003). Myös ympäristöministeriön asettaman meluntorjunnan kehittämistä pohtineen työryhmän ehdotuksessa valtakunnalliseksi meluntorjuntaohjelmaksi vuoteen 2020 saakka tuodaan esiin hiljaisten alueiden kartoittamis- ja säilyttämistarve (Ympäristöministeriö 2004a).

Melutasoltaan hiljaisten alueiden kartoittaminen ja niiden huomioonottaminen kaavoituksessa sekä muussa suunnittelussa on toistaiseksi uutta. Ensimmäiset suomalaiset hiljaisten alueiden kartoitukset kuntatasolla tehtiin Hyvinkäällä ja Ylöjärvellä. Ensimmäinen maakunnallinen melutasoltaan hiljaisten alueiden pilottiselvitys eli HiljaPiSa-projekti toteutettiin Satakunnassa pääosin vuonna 2003. Työn tavoitteena oli löytää Satakunnan maakunnallisesti merkittävät hiljaiset alueet – ”hiljaisuuden keitaat” – sekä kehittää terminologiaa ja kartoittamiseen soveltuvia menetelmiä. Selvitys oli samalla Satakunnan maakuntakaavan taustaselvitys. Selvityksen laadintaa rahoittivat ympäristöministeriö sekä liikenne- ja viestintäministeriö. Työn toteutuksesta vastasi Satakuntaliitto. Useilla selvityksessä esille nousseilla kohteilla katsottiin olevan merkitystä virkistyskäytön ja luontomatkailun kannalta (Karvinen ja Savola 2004).

Hiljaisten kaupunkialueiden kartoittamisen kehittämiseen on keskitytty mm. keväällä 2005 valmistuneessa ”Hiljaiset alueet Vantaalla” -selvityksessä (Wiik ym. 2005). Äänimaiseman luokittelua vapaa-ajanympäristössä on puolestaan tarkasteltu vuonna 2003 valmistuneessa Metsähallituksen tilaamassa opinnäytetyössä (Poutanen ja Tormilainen 2003). Meluntorjuntaohjelmassa esitetyn tavoitteen mukaisesti ympäristöministeriössä valmistellaan kriteereitä ja suunnitteluohjeita hiljaisille alueille (Ympäristöministeriö 2004a, Pesonen 2005, s. 3).

Ympäristöministeriön 11.3.2005 julkaisemassa tiedotteessa (Ympäristöministeriö 2005) todetaan hiljaisten alueiden selvittämisen lähteneen Suomessa hyvin käyntiin. Tiedotteessa todetaan mm. seuraavaa:

”Luonnon virkistyskäyttöä ja luontomatkailua koskeva hiljaisten alueiden kartoittaminen lähti Suomessa käyntiin Satakunnan aluetta koskevalla pilottiselvityksellä, joka valmistui vuonna 2004. Tällä hetkellä hiljaisten alueiden selvityksiä ovat Satakuntaliiton lisäksi tehneet ainakin Pohjois-Savon, Kainuun ja Kymenlaakson liitot. Alustavia selvityksiä hiljaisista alueista on sen lisäksi tehty ainakin Uudenmaan, Päijät-Hämeen ja Keski-Suomen liittojen alueilta. Muissa liitoissa hiljaisten alueiden kartoitukset on tarkoitus tehdä myöhemmin maakuntakaavan laadinnan yhteydessä. Pirkanmaan alueella on katsottu, että seudullisina hiljaisina alueina toimivat alueen kansallispuistot sekä laajat virkistys- ja metsäalueet. Lapin ja Pohjanmaan alueilla kiinnostus hiljaisten alueiden määrittelyyn on liittynyt lähinnä matkailun vetovoima-alueisiin.”

3.2 Alueiden luokittelu Satakunnassa

Satakunnassa toteutetussa selvityksessä hiljaiset alueet jaetaan luonnonrauha-alueisiin, maaseutumaisiin ja kaupunkimaisiin hiljaisiin alueisiin sekä erityiskohteisiin. Luokittelun lähtökohtana ovat maakunnallisen maankäytön suunnittelun tarpeet ja mittakaava. Luokat erotellaan toisistaan alueen äänimaiseman kuvauksen ja ihmisen toiminnasta aiheutuvien äänien perusteella. Mahdollisuus kuulla luonnon ääniä on luokittelussa keskeisellä sijalla (Karvinen ja Savola 2004, s. 20).

Tämän kirjoituksen keskeinen luonnonrauhan määrittely tukeutuu edellä mainitussa selvityksessä esitettyyn luokitteluun, minkä mukaan luonnonrauha-alueilla luonnonäänet ovat hallitsevia alueen äänimaisemassa. Lisäksi luonnonrauha-alueella on mahdollisuus nauttia luonnon äänistä ja

kokea luonnon rauhaa ja luonnossa hiljentymistä. Ihmisen toiminnasta aiheutuvat äänet ovat satunnaisia ja vähäisiä (Karvinen ja Savola 2004). Luonnonrauhan kokemista tarkasteltaessa on otettava huomioon, että esimerkiksi äänimaiseman kokeminen on lopulta hyvin subjektiivista ja siihen vaikuttavat mm. yksilön omat kokemukset, arvostukset ja mielentila (ks. Schafer 1980, Truax 2001, Saastamoinen 1996, Karvinen ja Savola 2004, Pesonen 2004).

Melutasojen ohjearvoja koskevan valtioneuvoston päätöksen mukaan virkistysalueilla ja luonnonsojelualueilla melutaso ei saa ylittää päiväohjearvoa 45 dB eikä yöohjearvoa 40 dB (Valtioneuvosto 1992). Näillä alueilla pyritään muita alueita tiukemmilla ohjearvoilla turvaamaan mahdollisuus nauttia hiljaisuudesta ja luonnon äänistä. Kun hiljaisilla alueilla pyritään turvaamaan mahdollisuus kuulla luonnon ääniä, muodostavat valtioneuvoston päätöksen mukaiset ohjearvot lähtökohdan myös hiljaisten alueiden määrittelylle desibelinäkökulmasta tarkasteltuna (Karvinen ja Savola 2004, s. 21, ks. myös Pesonen 2005).

3.3 Satakunnassa käytetyistä kartoitusmenetelmistä

Satakunnassa melutasoltaan hiljaisten alueiden kartoituksen menetelminä kehitettiin ja testattiin asiantuntija-arvioita, asukaskyselyä, karttatarkastelua ja puskurivyöhykejatellua sekä maastohavainnointia. Tavoitteena oli kehittää luotettava, helposti toteutettava ja muiden maakuntien alueelle soveltuva menetelmä tai menetelmiä. Karttatarkastelu yhdistettynä puskurivyöhykejatelluun täytti selvityksessä käytetyistä menetelmistä edellä mainitut kriteerit parhaiten. Lisäksi menetelmät täydensivät toisiaan.

Selvityksen karttatarkastelun perusteena oli olemassa olevan tiedon kokoaminen ja jäsentäminen. Yleiskartalle sijoitettiin aluksi asutustiedot, melulähteet ja -alueet. Kun melulähteitä koskeva pohja-aineisto oli sijoitettu kartalle, niiden ympärille sijoitettiin etukäteen määritellyt puskurivyöhykkeet. Näin syntyi ”*Äänimaisemaan vaikuttavia tekijöitä Satakunnassa*” -kartta, jossa potentiaaliset hiljaiset alueet hahmottuivat puskurivyöhykkeiden ulkopuolisina ”valkoisina” alueina.

Kun merkittävimmät melulähteet oli selvitetty ja arvioitu niiden vaikutusta ympäröiviin äänimaisemiin puskurivyöhykekarttatarkastelun avulla, lähdettiin kartoilta käymään tarkemmin läpi potentiaalisia hiljaisia alueita. Tarkastelussa keskeisessä asemassa oli alueiden maankäyttö. Karttatarkastelun tuloksia verrattiin myös asiantuntija-arvion sekä asukaskyselyn tuloksiin. Vertailun tuloksena joidenkin kohteiden karttatarkasteluita vielä tarkennettiin. Maastotyövaihe havainnollisesti tehtyjä karttatulkintoja. Yleisesti ottaen maastohavainnot tukivat tehtyjä karttatarkastelujen tuloksia. Tarkastelujen tuloksena saatiin selville Satakunnan melutasoltaan muuta ympäristöä hiljaisemmat alueet (Karvinen ja Savola 2004).

4 Maankäytön suunnittelu vaikuttaa äänimaisemaan

Maankäytön suunnittelulla ohjataan alueiden käyttöä ja rakentamista. Tavoitteena on suunnittelun keinoin luoda edellytykset hyvälle elinympäristölle sekä edistää ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävästä kehityksestä. Maankäytön suunnittelulla vaikutetaan myös äänimaiseman koostumukseen ja siten myös luontomatkailun äänimaisemallisiin vetovoimatekijöihin.

Maankäytön suunnittelujärjestelmään kuuluvat valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, maakuntakaava, yleiskaava ja asemakaava. Maakuntakaava on yleispiirteinen suunnitelma maakunnan alueiden käytöstä. Siinä esitellään maakunnan yhdyskuntarakenteen ja alueiden käytön perusratkaisut keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä. Sen laatii ja hyväksyy maakunnan liitto. Muita kaavoja ovat kunnassa laadittavat yleis- ja asemakaavat (ks. Ympäristöministeriö 2004b). Luonnonrauha-alueiden säilymisen kannalta merkittävimmässä asemassa ovat maakuntakaava ja yleiskaava. Maakuntakaavassa on parhaat mahdollisuudet huomioida yhtenäisiä, mahdollisesti useamman kunnan alueelle ulottuvia hiljaisia alueita (ks. Karvinen ja Savola 2004).

4.1 Hiljaisten alueiden käsittely kaavoituksessa etenee vaiheittain

Satakunnan alueelta laadittu melutasoltaan hiljaisten alueiden pilottiselvitys on maakuntakaavoituksen tausta-aineistoa, joka liittyy mm. maakuntakaavan alueiden käytön ekologista kestävyyttä koskeviin tavoitteisiin (Satakuntaliitto 2004, s. 41–42). Selvityksellä itsessään ei ole suoraan lakiin perustuvia oikeudellisia vaikutuksia, joten siinä tehdyt ehdotukset eivät ole viranomaisia tai maanomistajia sitovia.

Satakunnassa hiljaisten alueiden huomioonottaminen maakuntakaavassa täsmentyy vaiheittain maakuntakaavaprosessin aikana. Ensimmäisessä vaiheessa melutasoltaan hiljaiset alueet on otettu huomioon Satakunnan maakuntakaavalle kesäkuussa 2004 asetetuissa tavoitteissa (Satakuntaliitto 2004, s. 41–42). Lisäksi selvityksestä saatu palaute on käyty läpi, tehty tarpeelliset alue- yms. tarkistukset ja koostettu ehdotus Satakunnan valmisteluvaiheen aineistoon merkittävistä melutasoltaan hiljaisista alueista. Valmisteluvaiheen aineiston nähtäville asettamisen jälkeen saatu palaute arvioidaan ja niiden perusteella laaditaan viimeistely maakuntakaavaehdotus. Valmisteluvaiheen aineisto on tarkoitus asettaa Satakunnassa nähtäville vuonna 2006.

Yhdessäkään vahvistetussa maakuntakaavassa ei ole toistaiseksi osoitettu melutasoltaan muuta ympäristöä hiljaisempia alueita, joten käytännön esimerkkejä ei ole vielä olemassa. Kainuussa ollaan pisimmällä siinä mielessä, että vuoden 2004 lopulla nähtävillä olleessa maakuntakaavaluonnoksessa (= valmisteluvaiheen aineisto) ehdotettiin ensimmäistä kertaa hiljaisia alueita maakuntakaavaan (Kainuun liitto 2004). Alueet on selvitetty Satakunnassa tehdyn pilottiselvityksen periaatteita noudattaen. Lopullinen alueiden huomioonottaminen maakuntakaavassa täsmentyy kaavaprosessin etenemisen myötä.

4.2 Melutasoltaan hiljaisten alueiden merkitsemisestä maakuntakaavassa

Maakuntakaavamerkintöjen ja -määräysten vaikutukset kohdistuvat yksityiskohtaisempaan kaavoitukseen ja muuhun viranomaisen harjoittamaan alueiden käyttöä koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon. Tällaisia muita suunnitelmia voivat olla esimerkiksi suojelualueita koskevat käyttö- ja hoitosuunnitelmat tai virkistyskäyttöön ja luontomatkailuun liittyvät kehittämissuunnitelmat.

Kaavassa esitettäviin vähintään maakunnallisesti merkittäviin hiljaisiin alueisiin voidaan liittää ympäristöministeriön maakuntakaavamerkintöjä ja -määräyksiä koskevan oppaan (2003, s. 56) mukaan esim. seuraavankaltainen suunnittelumääräys: ”*Alueen suunnittelussa tulee kiinnittää erityistä huomiota alueiden säilymiseen hiljaisena siten, että luonnon äänien ja hiljaisuuden nauttiminen on mahdollista.*” Melun leviämisen luonteen vuoksi edellä mainittua suunnittelu-

määräystä voi olla tarve täydentää siten, että määräyksessä kiinnitetään huomiota myös alueen ympäristöön. Lisäksi sana ”nauttiminen” on hyvä muuttaa sanaksi ”kokeminen”. Perusteluna tälle on, että luontokokemukset ovat yksilöllisiä tapahtumia – toiset nauttivat hiljaisuudesta, mutta joillekin pelkkä luonnonäänien kuuleminen voi olla kielteinen ja pelottava kokemus (ks. Schafer 1980, s. 146).

Satakunnan maakuntakaavan yhtenä tavoitteena on, että Satakunnan maakunta tarjoaa asukkailleen viihtyisän, turvallisen ja terveellisen elinympäristön, missä ympäristön ekologista kestokykyä ei ylitetä tai vaaranneta. Melutasoltaan muuta ympäristöä hiljaisempien alueiden mahdollinen osoittaminen kaavassa tukee edellä mainittua tavoitetta. Alueiden merkitseminen kaavaan tukee myös sitä, että viihtyisiä ja monipuolinen kulttuuri- ja luonnonympäristö tarjoaa otolliset olosuhteet asumiselle sekä ympäristöystävälliselle elinkeinotoiminnalle. Melutasoltaan muuta ympäristöä hiljaisemmillä alueilla on merkitystä luonnon virkistyskäytölle ja luontomatkailulle.

5 Äänimaisema osaksi luontomatkailukohteiden suunnittelua ja kehittämistä

Mikäli mahdollisuudet luonnonrauhan kokemiseen halutaan säilyttää myös tulevaisuudessa, on äänimaisemallisiin tekijöihin kiinnitettävä huomiota niin maankäytön suunnittelussa eri kaavatasoilla kuin yleensäkin luontomatkailua koskevassa strategia-, suunnittelu- ja kehittämistyössä. Tämä koskee myös yksittäisten luontomatkailukohteiden ja virkistysalueiden yleissuunnittelua. Äänimaisemaan kohdistuvat vaikutukset tulisikin ottaa huomioon jo ensimmäisistä alueita koskevista kehittämissivioista ja suunnitelmista lähtien.

Luontomatkailun kehittämisen ja melutasoltaan hiljaisen luonnonalueen vaalimistavoitteet voivat myös olla toistensa kanssa vastakkaisia, jos luontomatkailun kehittämisessä ja toimintoja suunniteltassa ei oteta huomioon äänimaisemallista näkökulmaa. Luontomatkailun määrän lisääntyminen jollakin alueella voi jopa johtaa siihen, että aiemmin luonnonrauha-alueeksi koettu alue menettää rauhallisen luonteensa.

Luonnonrauhan vaaliminen voidaan nostaa esiin myös retkeilijöille suunnattavissa ohjeissa. Esimerkiksi Satakunnassa sijaitsevan Joutsijärven virkistysalueen opaskartan yleisohjeissa on meluntorjuntaa käsittelevä kohta: ”*Kunnioita luonnonrauhaa ja vältä turhaa metelöintiä. Joutsija Tuurujärvellä on koneellisten vesikulkuneuvojen käyttö kielletty*” (Joutsijärvi, Satakunnan... 2004). Yleensäkin retkeilyreittien ja matkailualueiden käyttäjien äänimaisemallista tietoutta voidaan lisätä kertomalla esitteissä ja opastauluissa alueiden äänimaisemista.

Satakunnassa toteutetussa selvityksessä esitetty luonnonrauha-alueen määrittely on kirjoittajan näkemyksen mukaan käyttökelpoinen, kun äänimaisemaa otetaan osaksi luontomatkailukohteiden suunnittelua ja kehittämistä. Kartoituksessa käytettyjä menetelmiä kannattaa soveltaen kokeilla myös yksityiskohtaisemmassa alueiden käytön suunnittelussa.

”Hiljaisuus vaatii pohkeita” – näin Noora Vikman on osuvasti otsikoinut vuonna 2003 ilmestyneen hiljaisuutta käsittelevän artikkelinsa (Vikman 2003). Tämä toteamus pitää käytännössä paikkansa, mikäli luonnonrauhan vaalimistavoite osana luontomatkailukohteiden kehittämistä halutaan ottaa vakavasti.

6 Yhteenveto

Luontokokemukset ovat yksilöllisiä tapahtumia ja niihin vaikuttavat monet tekijät. Esimerkiksi äänimaisema vaikuttaa visuaalisen maiseman ohella luontokokemuksen laatuun (ks. Järviluoma 1996) ja mahdollisuuteen kokea luonnonrauhaa. Melutasoltaan hiljaisten alueiden kartoittaminen ja niiden huomioonottaminen kaavoituksessa sekä muussa suunnittelussa on toistaiseksi uutta. Tähän liittyen Satakunnassa toteutettiin pääosin vuonna 2003 melutasoltaan hiljaisten alueiden pilottiselvitys eli HiljaPiSa-projekti. Työn tavoitteena oli löytää Satakunnan maakunnallisesti merkittävät hiljaiset alueet – ”hiljaisuuden keitaat” – sekä kehittää terminologiaa ja kartoittamiseen soveltuvia menetelmiä. Selvitys oli samalla Satakunnan maakuntakaavan taustaselvitys. Selvityksen laadintaa rahoittivat ympäristöministeriö sekä liikenne- ja viestintäministeriö. Työn toteutuksesta vastasi Satakuntaliitto

Satakunnan selvityksessä kehitetyssä luokittelussa hiljaiset alueet jaettiin luonnonrauha-alueisiin, maaseutumaisiin ja kaupunkimaisiin hiljaisiin alueisiin sekä erityiskohteisiin. Useilla selvityksessä esille nousseilla kohteilla katsottiin olevan merkitystä virkistyskäytön ja luontomatkailun kannalta (Karvinen ja Savola 2004).

Maakuntakaavamerkintöjen ja -määräyksien vaikutukset kohdistuvat yksityiskohtaisempaan kaavoitukseen ja muuhun viranomaisen harjoittamaan alueiden käyttöä koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon. Tällaisia muita suunnitelmia voivat olla esimerkiksi suojelualueita koskevat käyttö- ja hoitosuunnitelmat tai virkistyskäyttöön ja luontomatkailuun liittyvät kehittämissuunnitelmat. Luonnonrauhan vaalimisteema voidaan nostaa esille myös esim. retkeilijöille suunnattavissa ohjeissa.

Kirjallisuus

- Erkkonen, J. 1996. Kävijätutkimusten yhtenäistäminen luonnonsuojelu- ja virkistysalueilla: tuloksia Pallas-Ounastunturin kansallispuiston kävijätutkimuksesta. Julkaisussa: Saarinen, J. & Järviluoma, J. (toim.). Luonto virkistys- ja matkailuympäristönä. Metsätutkimuslaitoksen tiedonantoja 619. s. 87–98.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2002/49/EY, annettu 25.6.2001, ympäristömelun arvioinnista ja hallinnasta. Euroopan yhteisöjen virallinen lehti. L 189/12 18.7.2002
- Jokela T. 2003. Pohjoinen maisema ja hiljaisuus. Lapin yliopiston yhteisölehti KIDE 1 (2003): 4–5.
- Joutsijärvi, Satakunnan suloinen sydän 2004. Opaskartta 1:25 000. Esite. Reitti, Satakunta-Pirkanmaa (www.reitti.org).
- Järviluoma, J. 2001. Ympäristön käsitteestä luontomatkailun tulkintoihin. Julkaisussa: Aho, S., Honkanen, A. & Saarinen, J. (toim.). Matkailuelämykset tutkimuskohteina. Lapin yliopiston matkailun julkaisuja B, tutkimusraportteja ja selvityksiä 6. s. 69–82.
- Kainuun liitto 2004. Kainuun maakuntakaava 2020. Kaavaluonnos 25.10.2004. Kaavaselostus. 98 s.
- Karvinen, P.A. & Savola, A. 2004. Hiljaisuuden keitaat Satakunnassa, HiljaPiSa. Suomen ympäristö 691, alueiden käyttö. Ympäristöministeriö, Helsinki. 48 s.
- Kauppila, P. 2001. Matkakohteen valinta ja vetovoimatekijät: Esimerkkinä Kuusamon kesämatkailu. Julkaisussa: Aho, S., Honkanen, A. & Saarinen, J. (toim.). Matkailuelämykset tutkimuskohteina. Lapin yliopiston matkailun julkaisuja B, tutkimusraportteja ja selvityksiä 6. s. 127–146.
- Pesonen, K. 2005. Hiljaiset alueet. Suomen ympäristö 738, alueiden käyttö. Ympäristöministeriö, Helsinki. 48 s.
- Poutanen, V. & Tormilainen, H. 2003. Metsän hiljainen humina. Äänimaiseman luokittelu vapaa-ajan luonnonympäristössä. Rovaniemen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. 48 s.

- Saarinen, J. 1996. ”Matkailun maisemaan”: Saariselän matkailun vetovoimatekijät. Julkaisussa: Saarinen, J. & Järviluoma, J. (toim.). Luonto virkistys- ja matkailuympäristönä. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 619. s. 49–77.
- Saastamoinen, O. 1996. Hiljaisuuden äännet: pohdintaa erämaakokemuksen auditiivisuudesta. Julkaisussa: Saarinen, J. & Järviluoma, J. (toim.). Luonto virkistys- ja matkailuympäristönä. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 619. s. 21–30.
- Satakuntaliitto 2004. Satakunnan maakuntakaava. Tavoitteet. Sarja A:272. Satakuntaliitto, Pori. 75 s.
- Schafer, R. M. 1980. *The Tuning of the World. Towards a Theory of Soundscape Design*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia. 301 s.
- Silvennoinen, H. & Tyrväinen, L. 2001. Luontomatkailun kysyntä Suomessa ja asiakkaiden ympäristötoiveet. Julkaisussa: Sievänen, T. (toim.). Luonnon virkistyskäyttö 2000. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 802. s. 112–127.
- Söyrinki, N. 1945. Retkeilytoiminnassa huomioitavista luonnonsuojelunäkökohdista. Julkaisussa: Kymmenen vuotta retkeilymajatoimintaa. Suomen retkeilymajajärjestö r.y. 1935–1945, Kerava. s. 51–55.
- Truax, B. 2001. *Acoustic Communication*. 2. painos. Ablex Publishing, London. 284 s.
- Valtioneuvosto 1992. Valtioneuvoston päätös melutason ohjearvoista 993/1992. Saatavissa: <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=8899&lan=fi>. [Viitattu 2.9.2005].
- 2003. Valtioneuvoston periaatepäätös toimintaohjelmasta luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämiseksi 13.2.2003. Saatavissa: <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=1318&lan=FI>. [Viitattu 2.9.2005].
- Vikman, N. 2003. Hiljaisuus vaatii pohkeita. Etnografisella vaelluksella kulttuuriseen taukoon. *Kulttuurintutkimus-lehti* 20 (2): 17–25.
- Wiik, M., Vihavainen, M., Klinga, T. & Karjalainen, T. 2005. Hiljaiset alueet Vantaalla. Suomen ympäristö 748, alueiden käyttö. Ympäristöministeriö, Helsinki. 76 s.
- Ympäristöministeriö 2000. Valtioneuvoston päätös valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista. Maankäyttö- ja rakennuslakisarja, opas 5. Ympäristöministeriö, alueidenkäytön osasto, Helsinki. 55 s.
- 2003. Maakuntakaavamerkinnot ja määräykset. Maankäyttö- ja rakennuslakisarja, opas 10. Ympäristöministeriö, alueidenkäytön osasto, Helsinki. 100 s.
- 2004a. Meluntorjunnan valtakunnalliset linjaukset ja toimintaohjelma. Suomen ympäristö 696, ympäristönsuojelu. Ympäristöministeriö, Helsinki. 64 s.
- 2004b. Maakuntakaava. Ympäristöministeriö. Esite.
- 2005. Hiljaisten alueiden selvittäminen lähtenyt hyvin käyntiin. Ympäristöministeriön tiedote 11.3.2005. Saatavissa: <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=123425&lan=fi>. [Viitattu 2.9.2005].